

Kur'an'da İsar Kavramı

Durak PUSMAZ*

Özet

Kur'an-ı Kerim'de yardımlaşma ve dayanışmayla ilgili zekât, sadaka, infak, ihsan, teâvün gibi çeşitli temel kavramlar vardır. Bu kavramlardan biri de "îsâr"dır. Bu çalışmada Kur'an'da îsâr kavramı üzerinde durulmuştur. Önce Kur'an'da bu kökten gelen kelimeler tespit edilip kullanıldığı manalar belirtilmiş, îsâr'ın terim manasını da içeren Haşr Sûresi 9'ncü ayetin yorumu üzerinde durulmuş sonra konuya asr-ı saadetten örnekler sunulmuştur.

İsâr, insanın muhtaç olduğu bir dilim ekmeği, bir yudum suyu başkalarına vermesi, onları kendisine tercih etmesidir. İsâr bir fedakârlıktır, bir cömertliktir, hatta cömertliğin zirve noktasıdır. Başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabe-i kiram bu fedakârlık ve feragatin en güzel örneklerini bizzat yaşamışlar ve kendilerinden sonra gelecek olan İslam toplumuna örnek olmuşlardır. İsâr, insanın kendi derdini, sıkıntısını unutup başkalarının derdine deva olmaya çalışmasıdır. İsâr, ulvî bir duygu, yüksek bir haslet ve insanlar arasındaki sevgi, saygı, merhamet, şefkat ve kardeşliğin güzel bir tezahürüdür.

Anahtar kelimeler: İsâr, cömertlik, fedakârlık, yardımlaşma, dayanışma.

Giriş

İnsanlar yaratılışları icabı medenidirler, toplu halde yaşarlar. Toplu halde yaşayan varlıklar hep birbirlerine muhtaçtırlar, her ferdin kendi

*Dr., DİB. İstanbul Haseki Yüksek Dini İhtisas Merkezi Eğitim Görevlisi. durakpusmaz@hotmail.com

ihtiyaçlarının hepsini kendisinin karşılaması mümkün değildir. Şairin dediği gibi;

Zen merde, civân pîre, keman tîrine muhtâç

Hülâsa ecza-yı cihan cümle biri birine muhtâç.

Birbirlerine muhtâç olan ve toplu halde yaşayan insanların birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmaları, birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaları gerekir.

Bilinen bir gerçektir ki ilahi hikmet gereği toplum içerisinde yaşayan insanların bir kısmı zengin, bir kısmı fakirdir, bir kısmı güçlü, bir kısmı güçsüzdür. Kısaca herkesin gücü ve mali durumu eşit değildir.

“Allah rızık verirken kiminizi diğerlerine üstün tutmuştur.”¹ Allah herkese çalışmasına, kabiliyetine ve ilahi takdirine göre rızıkını verir.

“Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah, onlara yaptıklarının karşılığını eksiksiz verir, asla kendilerine haksızlık yapılmaz.”²

Toplum içerisinde zengin ve fakirlerin bulunması bir vakıa olduğuna göre, bunların birbirleriyle kaynaştırılması, birlik ve beraberliklerini sağlayıcı esasların konulması gerekir.

Onun için Kur’ân’ın üzerinde durduğu önemli hususlardan biri de insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı gerçekleştirmektir. Kur’an, toplumu meydana getiren fertlerin birbirleriyle ilgilenip hep beraber mutlu bir hayat sürmelerini öngörür. Bu, Kur’ân’ın temel hedeflerinden biridir. Paylaşma şuuruna ermemiş, hep kendini düşünen, kendi çıkarları peşinde koşan, hiç başkalarını düşünmeyen bir kimse Kur’an nazarında noksandır. Çünkü Kur’an paylaşmayı imanın vaz geçilmez şartlarından biri saymıştır. Bunun için Allah zengin müminleri zekât ve sadaka vermek ve kurban kesmek gibi birtakım mali ibadetlerle yükümlü kılmıştır. Servetin zenginler elinde dolaşan bir meta olmasını önlemek için gerekli tedbirleri almıştır.

1 Nahl Sûresi, 16/71.

2 Ahkâf Sûresi, 46/19.

Dinimizin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in konuya bakış açısını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1- İslamiyet'te üstünlük ve fazilet zenginlikle değil, Allah'a ibadet, taat ve insanlara hizmetle olur. Nitekim Allah Teâlâ "**Şüphesiz Allah katında en değerliniz O'nun emirlerine karşı gelmekten en çok sakınmanızdır**"³ buyurur. Peygamber Efendimiz de "**Bir toplumun efendisi, onlara hizmet edendir**"⁴ buyurmuştur.

2- Kur'an'a göre mülk Allah'ındır; yerin, göğün ve bütün kâinatın yaratıcısı, hükümranı ve gerçek sahibi Allah Teâlâ'dır: "Göklerin ve yerin mülkü/hükümranlığı Allah'ındır. Diriltir, öldürür ve O, her şeye hakkıyla kadirdir."⁵

3- Malın, mülkün gerçek sahibi Allah Teâlâ olduğuna göre insanların ellerindeki mal ve servet Allah'ın kendilerine verdiği birer emanettir.⁶

4- İnsanlar bu emaneti, emaneti kendilerine veren Allah'ın emirleri doğrultusunda kullanmak mecburiyetindedirler.

5- İşte bu nedenle Allah zekât, infak ve sadaka gibi yollarla fakirlerin gözetilip onlara yardım edilmesini, zenginlerin servetlerinde fakirlerin de haklarının olduğunu belirtir: "Zenginlerin mallarında muhtaç ve yoksulların da hakkı vardır."⁷ Ve onlara haklarının verilmesini emreder: "Onlara, Allah'ın size verdiği maldan veriniz."⁸

Bu iki ayeti kerimede hem zengine ve hem de fakire yönelik dikkat çekici hususlar vardır. Şöyle ki:

Ayette fakire yardımda bulunan zengin dikkati çekiliyor, sanki ona şöyle deniliyor: "Fakire yardımda bulunurken mağrur olma, ona tepeden bakma. Zira sen, Allah'ın sana verdiği malın bir kısmını ona veriyorsun, bu, onun hakkıdır. Sen ona bir lütufta bulunmuyorsun, bilakis Allah'ın emrini tutup ona hakkını veriyorsun."

3 Hucurât Süresi, 49/13.

4 Nebhâni, *el-Fethu'l-kebir*, I, 644; Aclûni, *Keşfu'l-hafâ*, I, 462.

5 Hadid Süresi, 57/2.

6 Bk. Hadid Süresi, 57/7.

7 Zâriyât Süresi, 51/19.

8 Nûr Süresi, 24/33.

Fakirin de dikkati çekiliyor ve adeta ona da şöyle sesleniliyor: “Sana yardımda bulunan kimseyi zengin eden benim. Ona verdiğim malın bir kısmını sana vermesini ben emrettim. Bu malda senin hakkın vardır. Bu duygu içerisinde onu kabul et, eziklik içerisinde bulunma.”

Allah’ın zenginlere, fakir ve güçsüzleri gözetmelerini emretmesinin sayısız hikmet ve yararları vardır. Bunların birkaçı şunlardır:

İslamiyet cemiyetin birlik ve beraberliğine çok önem verir. Müslümanların birbirlerine kenetlenmiş sağlam bir bina gibi olmalarını ister.⁹ Müslümanlardan meydana gelen toplumu bir vücut ve o toplumun fertlerini de o vücudun muhtelif organları gibi görür.¹⁰ Vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen elem ve ızdıraba diğer organlar nasıl bîgane/ilgisiz kalmazsa, bunun gibi cemiyet de kendisini meydana getiren fertlerin dert, ızdırıp ve sıkıntılara ilgisiz kalmaz. Nitekim Peygamber efendimiz “Her kim müslümanların derdini kendine dert edinmezse onlardan değildir”¹¹ buyurmuştur.

Zenginlerin fakirleri gözetmeleri, onların yardımına koşmaları cemiyette zenginlerle fakirlerin kaynaşmasını sağlar. Zenginin fakiri sömürmeye kalkışmasını ve fakirin de zenginin malına göz dikmesini önler.

Kur’an-ı Kerim’de yardımlaşma ile ilgili zekât, sadaka, infak, ihsan, teâvün gibi çeşitli temel kavramlar vardır. Bu kavramlardan biri de “îsâr”dır. Biz burada îsâr kavramı” üzerinde durmak istiyoruz.

I- Sözlük ve Terim Anlamı

a- Sözlük Anlamı

İsâr Arapça bir kelime olup sözlükte ‘bir nesneyi ihtiyar eylemek’¹², tercih etmek, seçmek, yeğlemek, bir şeyi diğerinden üstün tutmak, öne geçirmek, ikramda bulunmak, malını cömertçe vermek gibi anlamlara gelir.¹³

9 Bk. Saff Sûresi, 61/4.

10 bk. Müslim, Birr, 17.

11 Aclûnî, *Keşfü'l-haflâ*, II, 227.

12 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, I, 744; Ebu'l-Bekâ', *Külliyât*, s.40.

13 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 5; *el-Mu'cemü'l-vasit*, I, 5.

İsar kelimesi dilimizde de kullanılmaktadır. M. Salâhuddîn "Kâmûs-i Osmânî"sinde isâr kelimesini:

"Esirgemeyip vermek, cömertçesine saçmak, bezl etmek." şeklinde açıklayıp bunun kullanımı ile ilgili: 'İsâr-ı nukûd, isâr -ı can, isâr -ı emvâl'¹⁴ örneklerini verir. İsar-ı nukûd; parayı cömertçe harcamak, isâr-ı can; canı feda etmek, isâr-ı emval; malı cömertçe harcamak, demektir.

b- Terim Anlamı

İsar kelimesinin terim olarak anlamını Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413): "Yarar sağlama ve zararı def etme hususunda insanın başkasını kendisinden önde tutmasıdır ki bu, kardeşlikte son noktadır"¹⁵ şeklinde tarif etmiştir. Buna göre isâr bir fedakârlıktır. İsar, "Başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden önde tutmaktır."¹⁶

İbnü'l-Arabî (ö.543/1148) isârı şöyle tarif eder: "İsar, insanın ahiret mutluluğunu elde etmek amacıyla başkalarını dünya mutluluk ve hazlarında kendine tercih etmesidir. Bu tutum kuvvetli iman, sağlam sevgi ve meşakatlere karşı sabırlı olmaktan ileri gelir."¹⁷

Hasan Basri Çantay da şöyle tanımlar: "İsar; kişinin kendisi muhtaç iken âharın ihtiyacını daha önde görerek onun yardımına şitâb etmesi (acele etmesi, koşması) demektir. Biz buna 'ferâğat-ı nefis, diğerkâmlık' diyoruz."¹⁸

Yukarıdaki tanımlar ve Haşr Sûresi'nin 9'ncü ayetinin ışığında

14 Bk. M. Salâhî, *Kâmûs-i Osmânî*, I, 491. M. Salâhî, bunları kaydettikten sonra dilimizde isâr'ın biraz farklı anlamda kullanıldığına işaret ederek devamla: "Arapçada olduğu gibi, ihtiyar etmek, seçmek manasında istimali maruf değildir" der. M. Salâhî, age., I, 491.

Muallim Nâci de, isâr'ın; bezl-i sehâvetkarâne/cömertçe vermek, isâr-ı emvâl, isâr-ı can, intihab/seçmek, ihtiyar: İsar-ı ahiret (ahireti seçmek) gibi anlamlara geldiğini belirttiğinden sonra Kur'an'dan şu misali zikreder: "Tellâhi lekad âserekellâhü aleynâ: "Vallahi Cenabı Hak seni hüsn-i sûret ve kemâl-i sûret cihetiyle bize tercih ve isâr eyledi" (Yûsuf Sûresi, 12/91). Bk. Muallim Nâci, *Lûgat-i Nâci*, s.9.

Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî'de: İsar'ın*: 1- İkrâm, i'zâz (ağırlama, ikramda bulunma, saygı gösterme); 2- İhtiyar, intihab (tercih etme, seçme) anlamında olduğunu kaydettikten sonra: "Kullanılmakta olan sözlüklerimizde, cömertçe verme anlamı veriliyorsa da Arapça'da böyle bir anlamı olduğuna bir yerde rastlayamadık" der. Bk. Şemsetdin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, I, 236.

15 Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 18.

16 S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 272.

17 İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, IV, 220; Kurtubi, *el-Câmiu li ahkâmü'l-Kur'an*, XVIII, 26.

18 Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, 1024.

îsâr'ı şöyle tarif edebiliriz: "İsâr, kendisi ihtiyaç içerisinde olan bir müminin, din kardeşinin ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından önde tutması, yardım ve diğer hususlarda din kardeşini kendisine tercih etmesi, bunu yaparken de dünyevî çıkar ve menfaatler değil, sadece Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu gözetmesidir."

Büyük mutasavvıf Ebû Hafs Haddâd'a (ö. 260/874) îsâr ve diğer kâmlık nedir, diye sorulunca: "Dünya ve ahiret işlerinde kardeşlerinin menfaatlerini kendi menfaatinden önde tutmaktır" diye cevap vermiştir.¹⁹

Tasavvufun ve bu yola giren sûfinin çeşitli tarifleri yapılmıştır. Bir tarife göre sûfi, bulamadığı zaman sükûn içinde olan, bulduğu zaman başkalarını kendisine tercih edendir.

Görüldüğü gibi îsâr bir fedakârlık ve cömertliktir. Cömertliği ifade eden kerem, cûd, sehâ, ihsan gibi başka kelimeler de vardır. Fakat îsâr cömertliğin en üst derecesidir.

Cömertliğin ilk derecesi sehâ (sehavet), sonra cûd, sonra da îsâr gelir. Malının bir kısmını verip, bir kısmını bırakana sehâvet sahibi, malının çoğunu verip kendisi için az bir kısım bırakana cûd sahibi, sıkıntılara göğüs gerip yiyeceği hususunda bile başkasını kendisine tercih edene îsâr sahibi denir.²⁰

Batı dillerinde İsâr anlamında kullanılan altruizm karşılığında modern Arapçada daha çok gayriye (kendinden gayrısını yani başkalarını düşünme), Türkçede diğerkâmlık ve özgecilik terimleri kullanılmaktadır.²¹

İsârın zıttı enâniyyet, bencillik ve cimriliktir. Bencillik, insanın hep kendisini önde tutması, yalnız kendi çıkarlarını düşünmesi, etrafıyla olan bütün ilişkilerini bu doğrultuda yürütmesi demektir.

Bencillik duygusuna sahip olanlar yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi güzel duygu ve hasletlerden uzak olurlar.

Enâniyyet; Arapça 'ben' demek anlamında olan 'ene' kökünden

19 Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. S. Uludağ), I, 390.

20 bk. Abdulhamid b. Hibetullah, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, XI, 223.

21 Bk. Mustafa Çağrıncı, "İsâr", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 490.

gelmekte olup benlik, gurur, bencillik demektir. Buna hodbinlik de denir. Bencil, gururlu, kibirli, hep 'ben, ben' diye kendini düşünen, hep kendi menfaat ve çıkarını gözeten, kendisinin dışında hiç kimseyi düşünmeyen kimsedir. Hayatı hep 'ben' merkezlidir.

Bencil kimseler, her şeyi kendileri için isterler, kimseyle bir şeylerini paylaşmaya yanaşmazlar. Bunlar vermeye alışmamışlar, hep almaya alışmışlardır.

Hadis-i şerifte bencil karakterli insanlar yadırganmakta ve bencilliğin kötü bir huy olduğu vurgulanmaktadır: "İnsanda bulunan huyların en kötüsü, hırslı bir cimrilik ve şiddetli bir korkaklıktır"²²

II- Kur'an-ı Kerim'de İsar

Daha önce de belirttiğimiz gibi isâr kelimesi mastar olup Kur'an-ı Kerim'de fiil kipi olarak beş surede zikredilmektedir.²³ Bu surelerin dördü Mekki/Mekke döneminde, biri de Medeni/Medine döneminde inmiştir. Mekke döneminde inen sûrelerde bulunan 'isâr' kelimesinin geçtiği ayetler iniş sırasına göre şöyledir:

1- A'lâ Sûresi 87/16: "Fakat siz dünya hayatını **tercih ediyorsunuz**. Ahiret/ ebedî yurt daha hayırlı ve bâkîdir."

2- Nâziât Sûresi 79/38: "... ve dünya hayatını **tercih ederse...**" yani dünya hayatını öne geçirir, kendisini büsbütün dünyaya verir, ahireti için hiç hazırlık yapmazsa....

3- Tâ Hâ Sûresi 20/72: "Sihirbazlar Firavun'a: 'Bize gelen bu açık delillere/mucizelere ve bizi yaratana seni asla **tercih etmeyeceğiz**' dediler."

4- Yûsuf Sûresi 12/91: Yusuf (a.s.)'ın kardeşleri Yusuf'a: "Allah'a yemin olsun ki Allah seni bize **üstün kıldı**. Biz hata ettik, günahkârız, kusurluyuz, dediler."

Görüldüğü gibi bu ayetlerde 'isâr' kelimesi hep sözlük anlamında

22 Ebû Dâvûd, Cihâd, B. 21.

23 Bk. M. Fuad Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'ânî'l-kerîm*. s. 11-12.

olmak üzere yeğlemek, tercih etmek, üstün kılmak manalarında kullanılmıştır. Hadis-i şeriflerde de îsâr kelimesi hep bu anlamda, yani sözlük anlamında kullanılmaktadır.²⁴

5- Îsâr, terim olarak Haşr Sûresi'nin 9'ncu ayetinde kullanılmakta olup anlamı şöyledir:

“Onlardan önce Medine’yi yurt edinmiş olup da imanı gönüllerine yerleştiren kimseler, hicret edip kendilerine gelen müminleri severler. Onlara verilenlerden dolayı gönüllerinde bir kıskançlık duymazlar, çekememezlik hissetmezler. Aksine kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler/ kendilerinden önde tutarlar. Kim böyle nefsinin hırs ve cimriliğinden korunursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.” (Haşr, 59/9)

İçerisinde îsâr ifadesi olmayıp da aynı anlamı ifade eden ve sahabenin fedakârlıklarından bahseden başka ayetler de vardır. Misal olarak aşağıdaki ayetleri zikredebiliriz:

“Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.”²⁵ derler.

“.....akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere, özgürlüğüne kavuşmak gayretinde olanlara malını seve seve verir.”²⁶

Haşr Sûresinin 9'ncu ayetinde sözü edilen daha önce Medine’yi yurt edinmiş olanlardan maksat Ensar’dır. İbn Kesîr’in de belirttiği gibi bu ayette Yüce Rabbimiz Ensar’ı övüyor, onların faziletlerini, şereflerini, cömertliklerini, kıskanç olmadıklarını, muhtaç olmalarına rağmen kardeşlerini kendilerine tercih ettiklerini belirtiyor.²⁷

Ensar, Arapça bir kelime olup anlamı; yardımcılar, yardım edenler demektir. Medineli Müslümanlara, Mekke’den yurtlarına hicret eden Hz.

24 Bkz. Wensick, *el-Mu’cemü'l-müfrehes li el-âzî'l-hadisî'n-nebevî*, I, 12.

25 İnsan Sûresi, 76/8-9.

26 Bakara Sûresi, 2/177.

27 İbn Kesîr, *Tefsîru’Kur’âni’l-azîm*, IV, 337.

Peygamber ve ashabını evlerine alıp barındırdıkları ve her türlü yardımı yaptıkları için bu isim verilmiştir.

Medine'ye daha önce yerleşmiş olan bu kimseler, daha sonra Mekte'den yurtlarına hicret eden Hz. Peygamber ve ashabına kucaklarını açmışlar, onları bağrılarına basmışlar, onların her türlü yardımlarına koşmuşlar, bu uğurda üstün fedakârlık sergilemişler, kardeşlik ve dostluğun en güzel örneklerini vermişler, hatta mallarına ortak yapmışlardır. Onlara karşı gönüllerinde hiçbir kıskançlık, çekememezlik duymamışlar, kıskançlık şöyle dursun, yeme-içme ve diğer hususlarda onları hep kendilerine tercih etmişler, kendilerinden önde tutmuşlardır. Yüce Rabbimiz de bütün insanlar okusunlar da örnek alsınlar, ibret alsınlar diye, onların bu güzel tutum ve davranışlarını mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de ebedileştirmiştir.

Peygamber Efendimiz, Ensar'ın bu yüce ahlak ve üstün meziyetlerini her zaman takdir ederdi. Kendisi de Ensar'dan olup Hz. Peygamber'e Medine hayatı boyunca hizmet etme şerefine nail olan Enes b. Malik (r.a.) Mescid-i Nebevî'de Efendimiz'in vefatına yakın günlerde cereyan eden bir olayı şöyle anlatıyor:

“Resûl-i Ekrem'in hastalığı sırasında bir gün Ebû Bekir ile Abbas b. Abdulmuttalib, Mescid-i Nebevî'de toplanıp ağlaşmakta olan bir kısım Ensar'ın yanlarına uğradılar ve niçin ağladıklarını sordular. Onlar da:

“Resûlullah'ın huzurunda oturup iltifat ve himayelerine nail olduğumuz günleri hatırlayarak ağlaşıyoruz” dediler.

Ebû Bekir'le Abbas, Ensar'ın bu halini Resûl-i Ekrem'e arz edince müşfik Peygamberimiz humma hastalığının hararetine ve takatsizliğine rağmen mescide çıkmış ve namazdan sonra irad ettiği hutbesine Ensar hakkında hayırlı olmalarını ashabına vasiyyet etmekle söze başlamış ve şöyle demiştir:

“Ey insanlar! Size Ensar hakkında hayırlı olmanızı vasiyyet ederim. Onlar benim has cemaatim ve sırdaşımdır. Onlar sizi vaktiyle evlerinde konuklamadılar mı? Her hususta sizi nefislerine tercih etmediler mi?

Ey insanlar! Bu gün halk Medine'de gündün güne çoğalmakta, hâl-

buki Ensar yemek içindeki tuz kadar azalmaktadır. Sizden biriniz iş başına geçer de iyilik veya kötülük edebilecek kadar nüfuz sahibi olursa, Ensar'ın iyilerinin iyiliklerini alsın, kusurlularının da günahlarını bağışlasın.”²⁸

Muhacirler de Ensar'ın bu üstün fedakârlıklarını her zaman takdir etmişlerdir:

Hız. Ömer (r.a.), İbn Mülcem tarafından yaralanıp ölüm döşeğinde iken kendisinden sonra gelecek olan halifeye tavsiyeleri arasında Ensar'ı da zikrederek: “Onlara da hayırlı olmasını tavsiye ederim. Onlar daha önce Medine'yi yurt edinmiş, imanı gönüllerine yerleştirmiş olan kişilerdir. Bunların iyilik yapanlarının iyiliklerini kabul etmesini, kötülük yapanları da affetmesini tavsiye ederim.” demiştir.²⁹

Enes b. Malik diyor ki: “Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye gelince diğer muhacirler yanına gelip şöyle dediler:

“Ey Allanın Resulü, biz, gelip yanlarına yerleştığımız bu kavimden, çok olan malından daha çok harcayan ve az olan malından daha güzel yardım eden bir topluluk görmedik. Bunlar bizim masraflarımızı üstlendiler. *Kolayca elde ettikleri mallara* bizi ortak ettiler. Öyle ki bizler, onların, bütün sevapları tek başlarına alacaklarından korkar olduk.”

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Hayır, siz onları hayırla andığınız ve onlar için Allaha dua ettiğiniz müddetçe mutlaka size de ecir ve sevap verilir.”³⁰ buyurdu.

Yine Enes b. Mâlik (r.a) demiştir ki: Hız. Peygamber (s.a.v.) Bahreyn'den gelen cizye ve haraçları taksim etmek için Ensar'ı çağırdı. Ensar:

“Bize verdiğin şeyin benzerini Kureyş'ten olan Muhacir kardeşlerimize de ayırıp verinceye kadar vallahi olmaz/ kabul etmeyiz” dediler. Bunun üzerine Hız. Peygamber:

“Bu mal Allah'ın dilediği şekilde Kureyş muhacirlerine de verilecektir” buyurdu.

28 Kamil Miras, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, XI, 15-16. Biraz tasarrufla alınmıştır.

29 İbn Kesir, *Tefsîru' Kur'âni'l-azîm*, IV, 337.

30 Ahmed, *Müsned*, III, 204; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 415; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 183.

Ensar, muhacirlere de vermesini ısrarla Hz. Peygamber'e söylüyorlardı. Sonunda Hz. Peygamber, Ensar'a hitaben:

"Benden sonra siz Ensar topluluğu yakın bir gelecekte başkalarının size tercih edilmesini göreceksiniz. O takdirde sizler bana kavuşuncaya kadar sabrediniz"³¹ buyurdu.

Ayet-i kerimede Ensar'ın özellikleri şöyle sıralanıyor:

1- Onlar Medine'yi daha önce yurt edinmişlerdir: Mekkeli muhacirler Medine'ye hicret etmeden önce, Medineli Müslümanlar orayı yurt edinip yerleşmişlerdi.

2- Onlar imanı gönüllerine yerleştirmişlerdi.

3- Onlar hicret edip kendilerine gelenleri severler.

4- Muhacirlere verilenlerden dolayı gönüllerinde bir kıskançlık duymazlar.

5- Onlar, kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile muhacirleri kendilerine tercih ederler/ kendilerinden önde tutarlar.

6- Kim böyle nefsinin hırs ve cimriliğinden korunursa, işte kurtuluşu erenler onlardır.

III- Haşr 9'ncü Ayetin Tefsiri

a- Ayetteki Kelime ve Terkiplerin İzahı

Tebevву': Yer edinmek, bir yere inip konaklamak, bir yerde yerleşmek.³²

Ed-Dâr: Arsa ile beraber binaya denir. Dilimizde buna konak ve saray denir ki çoğulu 'diyar'dır. Diyar şehir ve beldeye de denir. Özellikle Medine için kullanılır.³³ Buna göre Tebevву'd-dâre: Dâra/Medine'ye yerleştiler, orayı yurt edindiler demektir.

31 Buhârî, Cizye, 4.

32 Bk. *el-Mu'cemü'l-vasit*, I, 74.

33 Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, . I, 85.

İman kelimesi “ed-dâre” kelimesine atfedilmiş olup “imana yerleştiler, onu yurt edindiler” demek olur. Ayetin zahiri manası budur. Aslında yerleşme, yurt edinme bir mekâna olur, imana olmaz. Onun için ayetin bu bölümü müfessirler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bunları özet olarak arz etmek istiyoruz:

1- *Ed-Dâr* kelimesi, dâru’l-hicra: Hicret yurdu demek olup muzafun ileyhi hazfedilmiştir. İman kelimesi de ‘dâru’l-îmân’: İman yurdu demek olup muzaaf hazfedilmiştir. Buna göre ayetin manası: “Onlar hicret yurdu ve iman yurdu olan Medine’ye yerleştiler” şeklinde olur.³⁴

2- *İman* kelimesi ‘ed-dâre’ atfı değil, mukadder bir fiil ile mansubtur. Buna göre ayetin manası: “Onlar Medine’ye yerleştiler ve imanlarında halis/samimi oldular” demek olur.³⁵

3- Tebevee fiili ‘lezime’ manasını da tazammun eder/içine alır. Buna göre ayetin manası: “Onlar Medine’ye yerleştiler ve îmanda sebat ettiler” demek olur.³⁶

4- İman’dan maksat Medine’dır. Medine’ye iman denilmesinin sebebi imanın tezahür ettiği, ortaya çıktığı bir yer olmasından dolayıdır.³⁷ Buna göre ‘İman’ lafzında mecaz-ı mürsel vardır, alaka mazhariyettir. Bir yerde zuhur eden şey (iman) zikredilmiş, o yer (Medine) kastedilmiştir.³⁸

Başka bir ifade ile Medine halkı/Ensar, îmana ve iman ehline yardım ettikleri için Medine’ye iman denilmiştir.³⁹

5- İman kelimesi mef’ûlü meah olup anlamı, “onlar o yurda imanla yerleştiler”⁴⁰ demektir.

6- ‘Tebeveü...el-îmâne’ ifadesinde mecaz/istiare vardır. İmanın onların kalplerine girip ayrılmaması onları kuşatan bir yer gibi kılınmış-

34 Beyzâvî, *Envâru’t-tenzîl*, III, 390.

35 Beyzâvî, *age.*, III, 390.

36 Hatîb Şîrbînî, *es-Sirâc*, IV, 262; Şeyhzâde, Muhammed b. Muslihuddîn Mustafa, *Hâşiyetü Şeyhzâde alâ tefsîr’il-Kâzî el-beyzâvî*, IV, 379.

37 Beyzâvî, *age.*, III, 390; Hatîb Şîrbînî, *es-Sirâc*, IV, 262.

38 Şeyhzâde, *age.*, IV, 379.

39 Şeyhzâde, *age.*, IV, 379.

40 Hatîb Şîrbînî, *es-Sirâc*, IV, 262; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, s. 1841.

tır.⁴¹ Başka bir ifade ile kalplerde yer tutan iman, insanın yerleşip vatan edindiği bir yere benzetilmiştir.⁴²

Min kablihîm: Muhacirler Medine'ye hicret etmeden önce...

Yuhıbbûne: Muhabbet beslerler, severler.

Men hâcera ileyhîm: Kendilerine hicret eden kimseler. Hâcera 'hicret' mastarından türemiş bir fiildir. Hicret göç etmek demektir. Ancak İslam tarihinde hicret denilince sıradan her hangi bir göç değil, Hz. Peygamber ve ashabının Mekke'den Medine'ye göçleri kastedilir. Söz konusu ayetten anlaşıldığına göre bunları Mekke müşrikleri her türlü zulüm, baskı, eza ve cefada bulunarak yurtlarından çıkarmışlar, onlar da Medine'ye hicret edip orayı yurt edinmişlerdir. Medineli Müslümanlar kendi yurtlarına hicret edenleri severler, onlara muhabbet beslerler, yapmış oldukları yardımları seve seve yaparlar.

Lâ yecidûne fi sudûrihîm hâceten mimmâ ûtû: "Muhacirlere verilenlerden dolayı gönüllerinde bir kıskançlık duymazlar, çekememezlik hissetmezler."

Hasan Basrî (ö. 110/728) '*hâceten*' lafzını, hased, gayz ve hazâze kelimeleriyle açıklamıştır.⁴³ '*Hased*', çekememezlik; '*gayz*', öfke, hiddet, sinir, kızgınlık; '*hazâze*' de; şiddetli kin, hınc, nefret demektir. Buna göre ayetin manası şöyle olur: "Muhacirlere verilenlerden dolayı gönüllerinde bir kıskançlık, öfke, hiddet, kızgınlık, kin, nefret duymazlar." Bütün bunlar kötü ahlakın eseridir. Oysa onlar güzel ahlaka sahip cömert kimselerdir.

Ve yû'sirûne alâ enfüsihîm: Onları kendilerine tercih ederler. Yani Ensar muhacirleri kendi nefislerine tercih eder. Ayetteki *yû'sirûne* fiili *îsâr* mastarından türemiş olup daha önce *îsâr*'ın anlamı üzerinde durulmuştur.

Ve lev kâne bi-him hasâsah: Kendileri daha muhtaç olsalar bile... *Hasâsah*; ihtiyaç, fakirlik demektir. Hasâs da aralık, açıklık, çatlak, yarık gibi anlamlara gelir. *Hasâsu'l-beyt*; evin aralığı, açıklığı demektir. Buna göre *hasâsah*_da ihtiyacı devam eden, kapatılmayan fakirlik demektir.

41 Hatîb Şirbînî, *es-Sirâc*, IV, 262.

42 Şeyhzâde, *Hâşiyetü Şeyhzâde*, IV, 379.

43 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 288; Hatîb Şirbînî, *es-Sirâc*, IV, 263.

Kamıştan veya ağaçtan yapılmış eve içi aralıklardan görüldüğü için *el-huss* denir.⁴⁴ Buna göre ayetin manası şöyle olur: “Kendileri son derece fakir, gayet muhtaç olsalar bile muhacirleri kendilerine tercih ederler”

Ensar'ın, muhacirlere verilenlerden dolayı kıskanmaları şöyle dursun, kendileri de onları mallarına ortak etmişlerdir. Nitekim Hâzin el-Bağdâdî (ö.741/1340) şöyle der: “Ensar Muhacirleri, kendi evlerine oturtular ve mallarına ortak ettiler.”⁴⁵ Daha önce de belirttiğimiz gibi hicretin dördüncü senesinde Nadîr oğulları ile yapılan savaş neticesinde çok miktarda ganimet/fey alınmış, Rasûlullah (s.a.v) bunları muhacirler arasında taksim etmiş, üç kişi dışında Ensar'dan hiç kimseye bir şey vermemişti.⁴⁶ İşte Ensar bu taksimden hoşnut olmuş, kendileri son derece ihtiyaç ve yoksulluk içinde olsalar da bundan dolayı içlerinde hiçbir kıskançlık, çekememezlik duymamışlardır. Onların böyle tok gözlü olmaları ihtiyaçları olmadıklarından değil, aksine buna çok ihtiyaçları olmasına rağmen-dir.

Ayetin sonunda: “*Ve men yûka şuha nefsihî fe ulâike hümmü'l-müflihûn*: Kim nefsinin hırs ve cimriliğinden korunursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.” Buyrulmuştur ki bununla Ensar övülüyor. Nitekim İbn Atıyye (ö.546/1151) der ki: Allah bu ayette (Haşr 9) Ensar'ı:

a-) Muhacirleri sevmeleri,

b-) Onları kendilerine tercih etmeleri,

c-) Nefislerinin cimriliklerinden korunmuş olmaları sebebiyle övüyor.⁴⁷

Şuhh, cimrilik demektir. *Buhl* de cimrilik demektir. Fakat aralarında fark vardır. *Buhl*, vermemek, bizzat cimriliktir, *şuhh* ise insanın içinde bulunup cimriliğe sebep olan hal /vasıftır.⁴⁸

44 Râgıb, *el-Müfredât*, s. 148.

45 Hâzin, *Lübâbü't-te'vil*, IV, 271.

46 Bunlar; Ebû Dücâne Simâk b. Haraşe, Sehl b. Hüneyf ve Hâris b. Es-Summe'dir. Resûlullah (s.a.v.) bunlara çok fakir oldukları için vermiştir. Bk. Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmî'l-Kur'an*, XVIII, 11; Hatîb Şirbînî, *es-Sirâc*, IV, 263.

47 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, s. 1841.

48 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 288.

Râgıb el-İsfehânî (ö.502/1108): “*Şuħh*, adet haline gelmiş olan hırs-la/mala aşırı düşkünlükle beraber olan cimriliktir.”⁴⁹ der.

İbn Zeyd, İbn Cüreyc ve bazı bilginlere göre “Allah’ın alınmasını yasakladığı şeyi almayan ve farz olan zekâtı veren kimse nefsinin cimriliğinden korunmuş olur.”⁵⁰

Abdullah b. Mesud; “*Şuħh*, insanın, başkasının malını batıl yollarla yemesidir, *buhl* ise malını vermemesidir.”⁵¹

Esved b. Hilâl şöyle anlatır: Adamın biri Abdullah b. Mesud’a gele-
rek;

“Ey Ebu Abdurrahmân, helak olmaktan korkuyorum” dedi. Ab-
dullah:

“Neden?” dedi. Adam:

“İşittim ki Allah: “Kim nefsinin hırs ve cimriliğinden korunursa, iş-
te kurtuluşa erenler onlardır” buyurmuş. Halbuki ben cimri ve tamahkâr
bir kimseyim. Elimden hiç bir şeyi çıkarmak istemiyorum” dedi. Bunun
üzerine Abdullah:

“Bu, Allah’ın Kur’an’da zikrettiği *şuħh*/cimrilik değildir. Allah’ın
Kur’an’da zikrettiği *şuħh*, kardeşinin malını zulüm ile yemendir. Fakat bu
buhl/ cimriliktir. Buhl de çok kötü bir şeydir”⁵² dedi.

Esved b. Hilal şöyle anlatır: Ebu'l-Heyyâc el-Esedî anlatıyor: Ben
Beytullah’ı tavaf ediyordum ki, bir adamın:

“Allah’ım; beni nefsimin tamahkârlığından koru” dediğini duy-
dum. Adam hep bunu diyor, başka bir şey demiyordu. Ona:

“Niçin böyle diyorsun?” dedim. Adam:

“Nefsimin cimriliğinden korunacak olursam; hırsızlık yapmam, zi-

49 Râgıb, *el-Müfredât*, s. 256.

50 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, s. 1842; Hatîb Şirbînî, *es-Sirâc*, IV, 265.

51 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz*, s. 1842.

52 İbn Kesîr, *Tefsîru’Kur’âni’l-azîm*, IV, 339.

na etmem ve başka kötü şeyler de yapmam” dedi. Bir de baktım ki bu kişi Abdurrahman b. Avf (r.a.) imiş.⁵³

Enes b. Malik (r.a.) demiştir ki; Resûlullah (s.a.v.): “Zekâtını veren, misafiri ağırlayan ve sıkıntılı anında veren/yardım eden kişi, cimrilikten kurtulmuştur”⁵⁴ buyurdu. Allah Resûlü başka bir hadis-i şeriflerinde de: “Bir kulun kalbinde iman ile cimrilik ebediyen toplanmaz”⁵⁵ buyurmuştur.

b- Nüzul Sebebi

Haşr sûresi 9’ncu ayetin nüzul sebebiyle ilgili değişik rivayetler vardır. Bunlardan bir kaçını nakletmek istiyoruz:

a- Hicretin dördüncü senesinde Nadîroğulları ile yapılan savaş neticesinde çok miktarda ganimet alınmıştı. Daha doğrusu bu mallar savaşsız olarak ele geçirildiği için fey deniliyordu. Fey’in tasarruf yetkisi de devlet malı olarak Peygamber Efendimiz’e bırakılmıştı⁵⁶. Peygamber Efendimiz söz konusu malları yalnız muhacirler arasında bölüştürerek bir taraftan onları kendi kendilerine yeterli hale getirmek, diğer taraftan da Ensar’ın yükünü hafifletmek istiyordu. Bunun için Ensar’ı/ Medinenli müslümanları çağırttı, onlarla istişarede bulundu, onlara, muhacirlere şimdiye kadar yapmış oldukları iyilik ve fedakârlıktan dolayı teşekkür ettikten sonra sözüne şöyle devam etti:

“İsterseniz Benî Nadîr Yahudilerinin mallarından Allah’ın bana fey olarak verdiği malları sizlerle muhacirler arasında paylaştırayım, muhacirler önceden olduğu gibi evlerinizde oturmaya ve mallarınızdan istifade etmeye devam etsinler. Ya da isterseniz bu malları muhacirler arasında taksim edeyim, onlar da artık sizin evlerinizden çıksınlar.”

Ensar’dan Sa’d b. Ubâde ve Saîd b. Muaz söz alarak:

“Yâ Resûlellah! Bu malları muhacir kardeşlerimiz arasında taksim et, onlar şimdiye kadar olduğu gibi yine evlerimizde de oturmaya devam

53 İbn Cerîr, *Câmiu’l-beyân*, XXIII, 286; İbn Kesîr, *Tefsîru’Kur’âni’l-azîm*, IV, 339.

54 İbn Cerîr, *Câmiu’l-beyân*, XXIII, 286; İbn Kesîr, *Tefsîru’Kur’âni’l-azîm*, IV, 339; İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, s. 1842.

55 Nesâî, *Cihâd*, 8.

56 bk. Haşr Sûresi, 59/7; bk. İbn Atıyye, *el-Muharraru’l-vecîz*, s. 40; Zemahşerî, *Keşşâf*, VI, 78.

etsinler” dediler. Bunu işiten diğer Ensar da: “Yâ Resûlellah! Biz de razı olduk ve kabul ettik” dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Allah’ım Ensar’ı ve çocuklarını koru, onlara merhametinle muamele et” diye dua etti ve savaşız olarak elde edilen bu ganimet mallarını muhacirler arasında taksim etti, Ensar’dan kimseye vermedi, sadece fakir oldukları için Sehl b. Huneyf ile Ebû Dücâne’ye verdi. Bir de Sa’d b. Muaz’a bir kılıç verdi.⁵⁷

İbnü'l-Cevzî yukarıdaki rivayete hiç temas etmeksizin, ‘ayetin nü-zul sebebi hakkında iki rivayet vardır’ der ve aşağıdaki iki rivayeti nakle-der:

b- Ebu Hüreyre (r.a.)dan rivayet edildiğine göre bir defa kendisi Resûlullah (s.a.v)’in yanına gelerek:

“Yâ Resûlellah! Açlıktan zayıfladım, tahammülüm kalmadı, diye şikâyet etti. Resûlullah (s.a.v.) onu karnının doyurulması için hanımlarının yanına gönderdi. Hanımları:

“Bizim yanımızda sudan başka bir şey yoktur” dediler. Bunun üze-rine Resûlullah (s.a.v.) yanında bulunanlara:

“Şu aç kim yiyeceğine ortak eder, yahut kim konuk eder?” buyur-du. Ensar’dan bir kişi ayağa kalktı:

“Ben!” diye cevap verdi ve misafir ile evine, eşinin yanına gitti ve:

“Haydi Resûlullah (s.a.v.)’in misafirini ağırla!” dedi. Fakat kadın:

“Çocukların ağızından başka evimizde bir şey yok ki!” diye cevap verdi. Kocası:

“O yemeğini getir, ışığını yak, çocuklarını da uyut!” dedi.

Kadın da akşam yemek yenileceği sırada yemeğini hazırladı, ışığını yaktı; çocuklarını da uyuttu, sonra kalktı, kandili düzeltir gibi oynayıp

57 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, II, 50-51; Kurtubi, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'an*, XVIII, 23-24; Hatîb Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr*, IV, 263; Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Zâkir Kadîrî Ugan), I, 35-36.

söndürdü. Bu suretle karı-koca kendilerini misafire yemek yiyor gibi göstermeğe çalıştılar. Misafir karnını doyurdu. Karı-koca ikisi de aç gecelediler. Sabah olunca ev sahibi Resûlullah (s.a.v.)'e gitti. Resûlullah onu görünce şöyle buyurdu:

“Bu gece Allah sana güldü, yahut karı-koca sizin güzel hareketinize hayret etti ve Allah azze ve celle: “Kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile başkalarını kendilerine tercih ederler”⁵⁸ mealindeki ayetini indirdi.”⁵⁹

c- İbnü'l-Cevzî'nin naklettiği ikinci rivayet ise şöyledir: Resûlullah (s.a.v.)'in ashabından birine bir koyun başı gönderilmişti. Bu zat: “Din kardeşim filan ve ailesinin buna benden daha çok ihtiyacı var” demiş ve ona göndermiş, o aynı gerekçe ile bir başkasına göndermiş, o diğerine göndermiş, böylece yedi evi dolaştıktan sonra ilk gönderilen kimseye gelmişti, bunun üzerine söz konusu ayet inmiştir. Bu rivayet Abdullah b. Ömer'den gelmiştir.⁶⁰

c- Değerlendirme

Son iki rivayete göre Haşr 9'ncu ayetin diğer ayetlerden ayrılarak söz konusu olaylar üzerine indiği anlaşılmaktadır ki, bu doğru değildir. Zira bu rivayetler ayetin nüzul sebebi olarak kabul edilirse bu ayetin diğer ayetlerden ayrı indiği gibi bir durum ortaya çıkar. Oysa bu ayet de anlam bakımından önceki ayetlerle bir bütünlük arzeder.

Nitekim Fahreddin er-Râzî (ö.606/1209), Haşr 9'un nüzul sebebiyle ilgili olarak ilk rivayeti kaydettikten sonra şöyle der: “müfessirler, Ensar'ın, muhacirleri misafir edip kendi yiyeceklerini onlara ikram ettikleri ve kendilerinin, misafirleri doyuncaya kadar sofrada oyalanıp yer gibi gördükleri hususunda çeşitli rivayetler nakletmişler, sonra da ayetin bu olay üzerine indiğini zikretmişlerdir. Doğrusu ayetin, Ensar'ın fey' hususunda muhacirleri kendilerine tercih etmiş olmaları hakkında nazil olmasıdır. Sonra îsarla ilgili diğer rivayetler de buna dahil edilmiş olabilir.”⁶¹

58 Haşr Sûresi, 59/9.

59 Kamil Miras, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, X, 16-17; İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesîr*, VIII, 213.

60 İbnü'l-Cevzî, *age.*, VIII, 214; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, XVIII, 25.

61 Râzî, *Mefâtilu'l-gayb*, XXIX, 289.

IV- İsar Örnekleri

a- En Güzel Örnek

İnsanın, başkalarını kendisine tercih etmesi, kendisinden önde tutması nasıl olacağı Haşr Sûresi'nin 9'ncu ayetinin iniş sebebiyle ilgili arzettiğimiz rivayetlerden gayet açık olarak anlaşılmaktadır. Fakat biz her hususta olduğu gibi bu hususta da İsar'ın en güzel örneklerini Resûlullah (s.a.v.)'in hayatında görüyoruz. Resûl-i Ekrem'den bir şey istenildiği zaman hiç boş çevirmez, şayet istenilen şey kendisinde varsa ona ihtiyacı da olsa verirdi. Yanında verecek bir şey yoksa ailesine gönderir, ailesinde de yoksa sahabe-i kiramdan birine havale ederek onun ihtiyacını gidermeye çalışırdı. Buna aşağıdaki misalleri arzetmek istiyoruz:

Ashaptan Büreyde b. el-Eslemî evlenir, fakat düğün ziyafeti vermek için bir şeyi yoktur. Resûlullah (s.a.v.)'e gelerek durumunu arzeder. Resûlullah onu muhterem eşi Hz. Aişe validemizin yanına göndererek, evde sepet içerisinde bir miktar taam/ hurma var, onu sana versin, der. O da gidip Hz. Aişe'ye durumu anlatır. Hz. Aişe sepetle hurmayı verir. Hâlbuki Resul-i Ekrem'i'n evinde o gün bu hurmadan başka yiyecekleri bir şey yoktu.⁶²

Hz. Ömer (r.a.) anlatıyor:

Adamın birisi Hz. Peygamber'e gelerek kendisine bir şey vermesini istedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz de:

"Şu anda yanımda sana verebilecek bir şey yok; fakat sen git benim adıma istediğin şeyi satın al, elime geçince ben parasını öderim." buyurdular. Ben hemen söze karışarak:

"Yâ Resûlellah, dedim. Siz bu adama daha önce de verdiniz, şimdi bu külfete ne lüzum var. Kaldı ki Allah, size, gücünüzün yetmediği bir şeyi yüklememiştir." dedim.

Ne var ki Peygamber Efendimiz Ömer'in bu sözünü hoş karşılamadılar. Bunun üzerine mecliste bulunan Ensar'dan birisi:

62 Ahmed, *Müsned*, IV, 58; Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet* (trc. Ö. Rıza Doğrul), II, 80.

“Yâ Resûlellah, infak et (ver)! Ve kesinlikle Arş'ın Sahibi azaltır diye korkma!” dedi.

Ensârî'nin bu sözü Hz. Peygamber'in o kadar hoşuna gitti ki, mübarek yüzlerinde sevinç belirtileri okunacak şekilde gülümsediler ve arkasından şöyle buyurdular:

“Zaten bana da öyle emredildi.”⁶³

Efendimizin misafire ikram hususunda da durumu böyle idi. Efendimizin çok misafiri gelirdi. Bazen evde olan şeyi misafire ikram ederler, kendisi ve ailesi aç kalırdı. Nitekim Ebu Basra el-Gıfârî henüz Müslüman olmadan önce Peygamber Efendimize misafir olmuştu. Peygamber efendimizin hane-i saadetlerinde bir miktar süttten başka bir şey yoktu. Efendimiz sütü misafirine ikram etmiş, kendisi ile ev halkı aç kalmışlardı.⁶⁴

Hz. Peygamber'e Medine hayatı boyunca hizmet etme şerefine nail olan Enes b. Mâlik (r.a.) da: “Nebî (s.a.v.) yarını için bir şey biriktirmezdi”⁶⁵ demiştir.

b- Hz. Aişe Validemiz

Peygamber efendimizin terbiyesinde yetişen ailesi ve sahabe-i kiram da böyle idi. Onlar da diğer din kardeşlerini kendilerine tercih ederlerdi. Nitekim İmam Malik Hz. Aişe validemizden şöyle rivayet eder:

Hz. Aişe oruçlu iken bir yoksul kendisinden yardım istedi. Evinde ancak bir yufka ekmeğe vardı. Azatlı cariyesine:

“Onu yoksula ver.” dedi. Cariye:

“İftar edeceğin başka bir şey yok.” deyince, Hz. Aişe (r.a.):

“Onu dilenciye ver.” dedi.

Cariye der ki: “Hz. Aişe'nin emrini yerine getirdim. Akşam olunca

63 Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâilî*, s. 402-403; Tirmizî, *eş-Şemâilü'n-Nebeviyyeh ve'l-hasâilü'l-Mustafavıyyeh* (nşr. Fevzâ Ahmed Zümerli), s. 433.

64 Ahmed, *Müsned*, VI, 397; Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, II, 80.

65 Tirmizî, *Zühhd*, 38.

ev halkından biri veya bir insan bize yufka ekmeğe sarılmış bir koyun eti hediye etti. Müminlerin annesi Aişe (r.a.) beni çağırıp:

‘Bunu ye, bu senin ekmeğinden daha iyidir’⁶⁶ dedi.”

Görüldüğü gibi Hz. Aişe validemiz, yoksulu kendisine tercih ederek yiyeceğini ona veriyor, Yüce Allah da onun bu fedakârlığına karşılık daha iyisini kendisine lütfediyor. Zaten yüce kitabımızda: “Kim Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde olursa Allah ona içerisinde bulunduğu sıkıntıdan bir çıkış yolu sağlar ve ona ummadığı bir yerden rızık verir”⁶⁷ buyrulmuyor mu?

c- Yermuk

Hicretin on üçüncü yılında Hz. Ebu Bekir’in hilafeti döneminin son günlerinde Bizanslılarla İslam ordusu arasında, bugün Ürdün sınırları içerisinde bulunan Yermük’te çetin bir savaş başlamış, Hz. Ömer’in hilafetinin ilk günlerinde Müslümanların zaferiyle neticelenmişti. Bizanslılar büyük kayıplar vererek mağlup olmuşlar, Müslümanlar da üç bin şehit vermişlerdi. İşte Huzeyfetü’l-Adevî Yermük vakasında bizzat yaşamış olduğu bir olayı şöyle anlatıyor:

“Yermuk vak’ası günü kimi canlı yatan, kimi cansız serilen müslüman cesetleri arasında amcamın oğlunu arıyordum. Yanımda azıcık su vardı. Şayet henüz ölmemişse hem bir iki yudum içiririm, hem de yüzünü gözünü silerim, diyordum. Nihayet kendisini baygın bir halde buldum:

“Su ister misin?” dedim. Gözleriyle:

“Evet” cevabını verdi.

Lakin bu arada öte taraftan bir inilti işitildi. Amcazadem suyu ona götürmemi işaret etti. Gittim, baktım ki Hişam b. As imiş. Tam ağzına bir iki yudum su vereceğim anda biraz arkadan bir inilti daha duyuldu. Bu sefer de Hişam suyu içmekten vazgeçerek, gözleriyle “ona götür”, dedi. Ben de o son nefesin geldiği yere gittim, lakin biçareyi ölmüş buldum.

66 Mâlik, *Muvatta*, Sadaka, 5.

67 Talâk Süresi, 65/1-2.

Hemen koşarak Hişam'ın yanına geldim, baktım ki ölmüş. Amcazademe koştum, o da ölmüş."⁶⁸

Görüldüğü gibi bir yudum suya son derece ihtiyaçları olan bu üç zattan her biri diğerini kendine tercih ediyor, böylece suyu içmeden üçü de şehadet şerbetini içiyorlar.

d- Hz. Aişe ve Hz. Ömer (r.a.)

Bir de Hz. Aişe validemizin Hz. Ömer'i kendisine tercih etmesiyle ilgili bir misal arzetmek istiyoruz. Bilindiği gibi Peygamber efendimiz Hz. Aişe validemizin odasında vefat etmiş ve vefat ettiği yere defnedilmişti. Daha sonra Hz. Ebu Bekir de vefat edince oraya defnedilmişti. Hz. Aişe validemiz de onların yanına defnedilmek istiyordu. Çünkü burası hem kendi odası idi, hem de orada medfun olanlar sevgili eşi Hz. Peygamber (s.a.v.) ile babası Hz. Ebu Bekir idi. Fakat Hz. Ömer şehadet sebebi olan sû-i kasta uğrayınca Hz. Aişe validemize haber gönderip, şayet izin verirse Resûl-i Ekrem'in yanına defnedilmek istediğini bildirmişti. Hz. Aişe validemiz de oraya defnedilmekten ferâgat ederek yerini Hz. Ömer'e vermiş, böylece onu kendisine tercih etmek yüceliğini göstermişti. Bu konuda Buhârî'nin rivayeti şöyledir:

Amr b. Meymûn diyor ki: "Ömer b. Hattâb Ebû Lü'lû' tarafından hançerle vurulduktan sonra oğlu Abdullah'a:

"Mü'minlerin annesi Aişe (r.a.)'ya git, benden selam et, yârânımın yanına defnedilmem için müsaade iste!" dedi.

Abdullah'ın mürâcaatı üzerine Hz. Aişe:

"Burayı kendim için seçmiştim. Fakat bu gün elbette Ömer'i nefsi-me tercih ederim" buyurdu.

Abdullah gelince Hz. Ömer: "Ne haber var?" diye sordu. Abdullah da:

68 A. Abdülkadiroğlu – N. Abdülkadiroğlu, *Mehmed Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri*, s. 41; ayrıca bk. İmam Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-dîn*, III, 321; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, IV, 338; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz* s. 1841-42.

“Ey Mü’minlerin Emiri! Hz. Aişe yârânınla defnolunmana müsaade etti” diye cevap verdi. Hz. Ömer buna çok sevindi ve Allah’a hamdetti.”⁶⁹

Daha sonra gelen İslam büyükleri de din kardeşlerini kendilerine tercih etme hususunda, kendilerinden önceki nesillerde gördükleri güzel meziyetleri devam ettirmişler, onlar da kendilerinden sonrakilere örnek olmuşlardır.

d- Sûfiler

İsâr, Asr-ı Saadetten sonraki Müslümanlar arasında da, özellikle sûfiler arasında çokça görünür. Bir defa büyük mutasavvıf Ahmed b. Asım Antâkî’nin (ö. 239/853) dostlarından otuz küsür kişi bir araya gelmişlerdi. Vakit gece idi, aç idiler, ama yanlarındaki ekmek hepsini doyuracak kadar değildi, az idi. Bu ekmekleri küçük küçük dilimlere bölüp lambayı söndürdüler ve sofraya oturdular, yemeye başladılar. Mumu tekrar yaktıklarında ekmek dilimlerinin yerli yerinde durdukları görüldü. Herkes kendi yememiş, kardeşini kendisine tercih etmişti.⁷⁰

Başta sevgili Peygamberimiz olmak üzere sahabe-i kiram ve İslam büyükleri böyle idi. Onlar bencil değillerdi, sadece kendilerini düşünmüyorlardı, din kardeşlerini de düşünüyorlardı, kendileri için istedikleri iyi, güzel şeyleri onlar için de istiyorlar, kendileri için istemedikleri kötü şeyleri onlar için de istemiyorlardı. Bu, Peygamber efendimizin ifadesiyle kâmil bir imanın alameti idi.⁷¹

V- İsârın Faydaları

İnsanın başkalarını kendine tercih etmesi demek olan isârın mümine kazandıracakı çok güzel vasıflar vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Müminin başkalarını kendine tercih etmesi onun imanının kemali-ne delalet eder, onun iyi insan, güzel Müslüman olduğunu gösterir.

İsâr, Mümini Allah’ın sevgisine ve rızasını ulaştırır. Bir mümin için

69 Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, IV, 605; Buhârî, Cenâiz, 96.

70 Kurtubî, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur’ân*, XVIII, 29.

71 bk. Buhârî, İman, 7.

Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmaktan daha büyük bir şey yoktur.

İnsanlar arasında ülfet, muhabbet, şefkat ve merhamet meydana getirir. Böylece birbirlerini seven ve sayan insanlardan meydana gelen bir sevgi toplumu oluşmuş olur.

İnsanı cimrilikten, hasislikten kurtarır, fedakârlık ve diğerkâmlığa alıştıır. Mümin sadece kendini düşünen ve kendisi için yaşayan bir kimse değildir. Başkalarını da düşünmek ve onların yaşaması için çalışmak durumundadır. Peygamber efendimizin ifadesiyle: "ed-dînu'n-nasîhatü: Din hayırhahlıktır"⁷², yani başkalarının hayrını, iyiliğini istemektir. Buna göre mümin de başkalarının hayrını, iyiliğini isteyen kimsedir. Nitekim, "İğne kendisi çıplak olduğu halde başkasını giydirir.", "Mum kendisini yakıp başkalarını aydınlatır." denildiği gibi, kâmil mümin de kendisi aç iken başkalarını doyura bilen, başkalarının ihtiyacını kendi ihtiyacından önde tutuabilen kimsedir.

Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle anlatır: "Resûlullâh (s.a.v.) bir gazve-ye çıkacağı zaman:

"Ey Muhâcirler ve Ensar topluluğu! Malı ve akrabası olmayan kardeşleriniz vardır. Her biriniz onlardan iki veya üç kişiyi yanına alsın!" buyururdu.

Aslında bizlerin de ancak bir kişi ile nöbetleşe binebileceğimiz bir devemiz vardı. Ben nöbetleşe binmek üzere iki (veya üç) kişi aldım. Benim de ancak onlardan biri gibi deveme sırayla binme hakkım vardı.⁷³

Sonuç

Görüldüğü gibi îsâr, kişinin kendisi muhtaç olduğu halde nefsin-den feragat edip bir başkasını kendine tercih etmesidir.

Îsâr bir cömertlik ama sıradan bir cömertlik değil, cömertliğin zirve noktasıdır.

Îsâr, insanın kendi derdini unutup başkalarının derdine deva ol-

72 Bk. Buhârî, İmân, 42.

73 Ebû Dâvûd, Cihâd, 34/2534.

maya çalışmasıdır.

İsâr, insanın muhtaç olduğu bir dilim ekmeği, din kardeşim daha muhtaçtır diyerek ona vermesidir.

İsâr toplumun menfaat ve çıkarlarını kendi menfaat ve çıkarlarından üstün tutması, yaşama zevki yerine yaşatmaktan haz duymasıdır.

İsâr, ulvî bir duygu, yüksek bir haslet ve insanlar arasındaki sevgi, saygı, merhamet, şefkat ve kardeşliğin güzel bir tezahürüdür.

İsâr, bir nazariye değil, yaşanmadan ortaya atılmış bir görüş, bir ideal değil, yaşanmış, ilk İslam toplumunda en güzel örnekleri verilmiş ahlaki bir erdemlilikler..

Bu yüksek haslet ve ulvî duyguları besleyen hiç şüphesiz yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an, böyle güzel haslet ve yüksek ideallere sahip nesil yetiştirmek için gelmiştir.

Kaynakça

Abdulhamid b. Hibetullah, *Şerhu Nehci'l-belâga* (nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Daru ihyai kütübil-Arabiyye ts., XI, 223.

A. Abdülkadiroğlu--N. Abdülkadiroğlu, *Mehmed Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri*, DİB. Yay. Ankara 1992.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve müzilü'l-ilbâs amme's-tehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Beyrut 1351 h.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Kahire 1313.

Ahmed Nâim - Kâmil Mirâs, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, DİB Yay., Ankara 1972.

Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, İst. 1997.

Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, I-III, Matbaa-i Osmâniye, 1350

Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Zâkir Kadirî Ugan), I-II, Maarif Basımevi, İst. 1955.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X,

Haydarâbâd 1344.

Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (thk. Muhammed Subhi b. Hasen Hallâk – Mahmud Ahmed el-atraş), Beyrut, 2000

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yay., 2. bsk., İst. 1982.

Buhârî, Muhammed b. İsmail; *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, İstanbul, ts.

Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rîfât*, el-Matbaatü'l-hayriyye Mısır 1306 h.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen* (thk. M. Muhyiddin Abdulhamid), I-IV, Beyrut ts.

Ebû Ya'lâ; Ahmed b. Ali b. El-Müsennâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ* (thk. Hüseyin Selim Esed), I-XIII, Dimeşk 1404/1984.

Ebu'l-Bekâ' Eyyub b. Mûsâ, *el-Külliyât* (tahk. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısırî), Beyrut 1998.

Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII, Beyrut 1981.

Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. S. Uludağ), İst. 2002

Gazzâlî; Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* (nşr. Muhammed Saîd Muhammed), I-V, Dâru'l-beyânî'l-Arabî 1426/2005 (Kâhire ?).

Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I-III, İstanbul 1965.

Hatîb Şîrbînî; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâneti alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi rabbînâ el-hakîmi'l-habîr* (nşr. İbrâhim Şemsüddîn), I-IV, Beyrut 1425/2004.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, Beyrut 2003.

İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Muhammed Şakir) I-XXIV, Müessesetü'r-risâle 1420/2000.

İbn Kesîr; İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*, I-IV, Kahira, ts.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut

ts.

İbn Seyyidünnâs; el-Ya'murî, *Uyûnü'l-eser fî fînüni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, I-II, Dâru'l-ma'rife - Beyrut, ts.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (neşr. Muhammed Abdulkâdir Atâ), I-IV, Beyrut ts.

İbnü'l-Cevzî; Abdurrahman b. Ali b. Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, I-IX, Beyrut 1404.

Kurtubî; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu liahkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ebû İshak İbrâhîm) I-XX, Kahire 1386-87 / 1966-67

M. Fuad Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm*, Beyrut, ts.

M. Salâhî, *Kâmûs-i Osmânî*, I-IV, İst. 1313.

Mâlik b. Enes, *Muvatta'* (trc. Ahmet Büyükçınar ve dğr.), I-IV, İst. 1994.

Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saadet* (trc. Ö. Rıza Doğrul), I-V, İstanbul 1974.

Muallim Naci, *Lügat-ı Naci*, İstanbul ts.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1950.

Mustafa Çağrıçı, *"İsar"*, DİA. İstanbul 2000

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh* (tahk. Muhammed Ali), Beyrut 2001.

Nebhânî, Yusuf b. İsmâil, *el-Fethu'l-kebîr fî zammi'z-ziyâdeti ile'l-câmiu's-sagîr*, I-II, Beyrut ts.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali, Sünenü'n-Nesâî, I-VII, Beyrut, 2001.

Râgıb, Ebu'l-Kâsim el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Seyyid Gîlânî), Beyrut ts.

S. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İst. 1996.

Şâtubî, Ebû İshak İbrâhîm b. Musa, *el-Muvâfakât* (trc. Mehmed Erdoğan), I-IV, İst. 1990.

Şeyhzâde, Muhammed b. Muslihuddîn Mustafa, *Hâşiyetü Şeyhzâde alâ tefsîr'il-Kâzî el-Beyzâvî*, Hakikat Kitabevi, I-IV, İstanbul 1991.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *eş-Şemâilü'n-Nebeviyyeh ve'l-*

hasâilü'l-Mustafaviyyeh (nşr. Fevvâz Ahmed Zümerli), Beyrut 1996.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa; *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts.

Wensick, *el-Mu'cemü'l-müfehres li el-âzi'l-hadîsi'n-nebevî*, İstanbul, 1986, I, 12.

Zemahşerî, Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl* (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz), I-VI, Riyad 1418/1998.

Abstract

The Concept of İthâr in the Qur'an

The Qur'an comprises various fundamental concepts concerning social cooperation and solidarity, such as *zakat*, *sadaqah*, *infaq*, *ihsan*, and *ta'vun*. One of these concepts is *ithâr*. This study explores the concept of *ithâr* by first identifying all the words deriving from this root in the Qur'an and specifying their meanings; and then focusing on the interpretation of the ninth verse of the *Sûrah Al-Hashr* covering the terminological meaning of the concept; and finally presenting several examples from *al-asr al-saadah* (the age of bliss). *İthâr* is one's giving a slice of bread or a drop of water one needs to others; it is to prefer others to oneself. It is a kind of self-sacrifice and generosity - in fact, the climax of generosity. Both the prophet and his companions have displayed some of the best and well-known examples of such self-sacrifice. *İthâr* is one's disregard of one's own sorrows and sufferings, and instead struggling to heal others' miseries. It is a sublime feeling, a noble character trait, and a good manifestation of love, respect, compassion and brotherhood among humans.

Keywords: İthâr, generosity, self-sacrifice, cooperation, solidarity

